

คำนำ

เอกสารวิชา **ภูมิวิทยา** นี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันกับเรื่องวิถีจิต การไปเกิดมาเกิด และเรื่องกรรมวิทยา เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ผู้เขียนจึงจัดทำเป็น ๒ เล่ม คือ

เล่มที่ ๑ มุ่งเน้นให้นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับภาพรวมตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ของธาตุธรรม โครงสร้างของโลกธาตุแต่ละอย่าง และการแตกทำลายและการเกิดขึ้นใหม่ของจักรวาลทั้งหลาย

เล่มที่ ๒ มุ่งให้นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับเรื่องภูมิหรือโอกาสโลกอันเป็นที่เกิดและอยู่อาศัยของสัตว์โลกทั้งหลายคือ อบายสัตว์ มนุษย์ เทวดา พรหมทุกชั้น ศึกษาความเป็นอยู่ของสรรพสัตว์เหล่านั้น ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เมื่อมีความรู้ความเข้าใจแล้วจะได้เลือกออกแบบชีวิตให้กับตนเองได้อย่างถูกต้อง

วิชา ภูมิวิทยานี้ ได้ใช้หนังสืออภิธรรมมัตถสังคหะมาเป็นเค้าโครงของเนื้อหา ส่วนรายละเอียดเพิ่มเติม ได้นำมาจากพระไตรปิฎกบ้าง อรรถกถาบ้าง ตลอดจนคัมภีร์หรือตำราของท่านอาจารย์ยุคใหม่หลายท่านที่อธิบายขยายความ และจัดทำภาพประกอบให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ส่วนภาคปฏิบัติเสริม ได้นำมาจากคำสอนของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ผู้ค้นพบวิชชาธรรมกาย ซึ่งคณะผู้จัดทำเห็นว่าง่ายต่อการนำไปปฏิบัติของนักศึกษา จะทำให้วิชานี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การจัดทำเอกสารประจำวิชานี้ แม้จะมีการตรวจทานและตรวจแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาหลายครั้ง แต่ก็อาจจะมีสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หากท่านผู้อ่านแล้วได้พบข้อผิดพลาดด้านใดก็ตาม ขอได้โปรดให้ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นข้อมูลให้การปรับปรุงพัฒนาเนื้อหาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และคณะผู้จัดทำต้องขอขอบพระคุณและอนุโมทนาบุญกับท่านเจ้าของตำราหรือบทความตามที่ระบุไว้ในบรรณานุกรมท้ายเล่มหรือมิได้ระบุก็ตาม ที่คณะผู้จัดทำได้อ่านตำราหรือบทความของท่านนำมาประมวลเป็นความรู้ไว้ในเอกสารชุดนี้ด้วย

คณะผู้จัดทำหลักสูตรธรรมศึกษา

สำนักเรียนพระอภิธรรม วัดพระธรรมกาย

พฤษภาคม ๒๕๖๓

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

(พระไตรปิฎก เล่ม/ข้อ/หน้า) , อรรถกถาและฎีกา เล่ม/หน้า)

คัมภีร์ที่ใช้อ้างอิงในที่นี้ใช้ พระไตรปิฎกที่มีอรรถกถาอยู่รวมเล่มเดียวกัน ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (มก.) เล่มแปลภาษาไทย ตัวย่อจะมีเพียง เล่ม/หน้า หากมีอรรถกถาด้วยก็จะเพิ่มตัว **อ.** ต่อด้วย หากเป็นฉบับภาษาไทยหรือบาลีก็จะวงเล็บด้วย แล้วจึงตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น **วิ.มหาวิ.(บาลี)** ถ้ามีอรรถกถาก็จะเป็น **วิ.มหาวิ.อ.(ไทย)** หมายถึง **วินัยปิฎก มหาวิภังค์ อรรถกถา สมันตปาสาทิกา** ฉบับแปลภาษาไทย

หากใช้คัมภีร์อื่นนอกจากฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ก็จะระบุที่มาให้ชัดเจนเฉพาะเล่มไป เช่น สารตถ.(ฎีกาวินัย) 1/23 หมายถึง ฎีกาพระวินัย ชื่อสารตถที่ปณี

พระวินัยปิฎก

วิ.มหาวิ.	วินัยปิฎก มหาวิภังค์
วิ.ภิกขุณี.	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์
วิ.มหา.	วินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จุฬ.	วินัยปิฎก จุฬวรรค
วิ.ป.	วินัยปิฎก ปริวารวรรค

ชื่อย่อตัวหน้าพระวินัยคือ วิ. บางแห่งใช้ วินย. พระวินัยมีอรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ที.มหา.	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา	ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
	ทีฆนิกายมีอรรถกถาชื่อ สุมังคลวิลาสินี
ม.ฌ.	มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.ม.	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ม.อุ.	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
	มัชฌิมนิกายมีอรรถกถาชื่อ ปปัญจสุทนี

ส.ส.	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค		
ส.นิ.	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค		
ส.ข.	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค		
ส.สพ.	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค		
ส.มหา.	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค		
อง.เอกก.	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	อง.สตุตก.	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อง.ทุก.	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	อง.อฏฐก.	อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
อง.ติก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	อง.นวก.	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
อง.จตุกก.	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	อง.ทสก.	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
อง.ปญจก.	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	อง.เอกาทสก.	อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต
อง.ฉก.	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต		
ข.ข.	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	ข.เถรี.	ขุททกนิกาย เถรีคาถา
ข.ธ.	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	ข.ชา.	ขุททกนิกาย ชาดก
ข.อุ.	ขุททกนิกาย	อุทาน	ข.ม.	ขุททกนิกาย มหานิเทศ
ข.อิติ.	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	ข.จุฬ.	ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ
ข.สุ.	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	ข.ป.	ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค
ข.วิ.	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	ข.อป.	ขุททกนิกาย อปทาน
ข.เป.	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	ข.พุทธ.	ขุททกนิกาย พุทธวงศ์
ข.เถร.	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	ข.จรียา	ขุททกนิกาย จรียาปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ส.	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	บางแห่งใช้ชื่อย่อเป็น อภิ.ธ.
อภิ.วิ.	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	
อภิ.ธ.	อภิธรรมปิฎก	ชาตุกถา	
อภิ.ป.	อภิธรรมปิฎก	บุคคลบัญญัติ	
อภิ.ก.	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	
อภิ.ย.	อภิธรรมปิฎก	ยมก	
อภิ.ป.	อภิธรรมปิฎก	ปฏิจจ	

คัมภีร์อรรถกถาอื่น ๆ

วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมรรค
มิลินฺท.	มิลินทปัญหา
เนตฺติ.	เนตติปการณ

คัมภีร์ฎีกา

มฺงคฺล.	มํงคัลลตถทีปนี
วชิร.	วชิรพุทฺธิ
สํารตฺถ.	สํารตถทีปนี
วิมตฺติ.	วิมตฺติวโนทนี
กํงฺขา.ฎีก.	กํงฺขาวิตฺตธัมมฎีกา
กํงฺขา.นวฎีก.	กํงฺขาวิตฺตธัมมอภินวฎีกา
ที.ฎีก.	ทีฆนิกาย ฎีกา
สี.ฎีก.	สีลขันธ์วรรค อภินวฎีกา
ม.ฎีก.	มัชฌิมนิกาย ฎีกา
ลํ.ฎีก.	ลํยุตฺตนิกาย ฎีกา
อํ.ฎีก.	อํงคฺตตรนิกาย ฎีกา
วิสุทฺธิ.ฎีกา	วิสุทฺธิมรรค มหาฎีกา (ปรมัตถมัญจุสา)
มณิมนฺช.	มณิสารมัญจุสา
ขุทฺท.ฎีก.	ขุทฺทลิกขาฎีกา

สารบัญ

คำนำ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

หน้า

บทที่ ๑	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิวิทยา.....	2-10
๑.	ความหมายของภูมิวิทยา.....	2
๒.	สังสารวัฏเป็นส่วนหนึ่งของภูมิ.....	3
บทที่ ๒	องค์รวมของธาตุธรรม	12-30
	ภาพการเรียงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของ นิพพาน ภพสาม โลกันต์	13
๑.	อายตนะนิพพาน	14
๒.	โลกธาตุ	16
๒.๑.	กามภูมิ.....	20
๑.	ที่ตั้งอบายภูมิ ๔	21
๒.	ที่ตั้งกามสุคติภูมิ ๗.....	24
๒.๒.	รูปาวจรภูมิ.....	26
๒.๓.	อรุฬาวจรภูมิ.....	27
๓.	โลกันตนรก	28
บทที่ ๓	การแตกทำลายขอลโลกธาตุ.....	33 - 56
๑.	ระยะเวลาในการทำลายไป และการเกิดขึ้นใหม่ของจักรวาล	33
๑.๑.	หน่วยวัดเวลาของจักรวาล.....	34
๑.	อายุกับ ๒. อันตรกับ.....	34
๓.	อสงไขยกัป	35

๔. มหาภัย.....	37
๑.๒. ภัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	39
๒. เหตุแห่งการแตกทำลายของจักรวาล	41
๓. ขอบเขตการถูกทำลายของจักรวาล.....	43
แผนภาพแสดงขอบเขตการทำลายของไฟ น้ำ ลม	44
บางส่วนของจักรวาลที่ถูกทำลายด้วยไฟ น้ำ ลม	45
๔. ลักษณะที่จักรวาลถูกทำลาย.....	45
๔.๑. เมื่อจักรวาลถูกทำลายด้วยไฟ.....	46
๔.๒. เมื่อจักรวาลถูกทำลายด้วยน้ำ	48
๔.๓. เมื่อจักรวาลถูกทำลายด้วยลม.....	48
ตารางแสดงจักรวาลพินาศเพราะไฟ น้ำ ลม ใน ๖๔ มหาภัย	50
๕. ทำอย่างไรเมื่อโลกถูกทำลาย	50
๖. เหตุที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงถึงการทำลายโลก	52
ผังความเป็นไปของโลก	54
การเกิดของพระอาทิตย์ ๗ ดวง.....	55
ความปรากฏของภูมิจักรบองค์ประกอบโลกธาตุ	56
บทที่ ๔ กำเนิดโลกและชีวิตใหม่	58 - 77
๑. ความเชื่อเรื่องกำเนิดโลกหรือจักรวาล.....	58
๑.๑. ความเชื่อโดยทั่วไปและข้อสันนิษฐานทางวิทยาศาสตร์	58
๒. กำเนิดโลกหรือจักรวาลตามพุทธศาสนา.....	59
๒.๑. ปฐมเหตุที่ทรงแสดง	59
๒.๒. หลักในการพิจารณาก่อนเชื่อ.....	60
๒.๓. การอุบัติขึ้นของโลกมนุษย์และสรรพสิ่งก่อนที่จะบังเกิดมนุษย์.....	62
- มนุษย์ยุคแรก.....	65

- อาหารในยุคแรก.....	65
- การเกิดอวัยวะภายในกายมนุษย์	67
- การสร้างที่อยู่	68
- ระบอบการปกครองแรกของโลก.....	71
- กำเนิดสัตว์ชนิดแรก.....	72
- การเริ่มกินเนื้อสัตว์ของมนุษย์	74
๓. บทสรุป	75
ข้อมูลอ้างอิง ความเสื่อม และความเจริญของจักรวาล	78-89

บรรณานุกรม ภูมิวิทยา ๑

พระญาณธชะ (แลดีสยาตอ) . **อภิธัมมัตถสังคหะ และ ปรมัตถที่ปณี**. แปลโดย พระคันธ-

สาราภิวงศ์กรุงเทพฯ : ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ครั้งที่ 1 มกราคม 2546

ขุนสรพกิจโกศล , ผู้รวบรวม. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหวิภาค**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ 4 มิถุนายน 2534

บุญมี เมธางกูร และบุษกร เมธางกูร , ผู้รวบรวม. **คู่มือการศึกษาพระอภิธัมมัตถสังคหะ**

ปริจเฉทที่ ๕ ตอนที่ ๑ วิถีมุตตสังคหวิภาค กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง,

ครั้งที่ 1 มิถุนายน 2545

ทวี ผลสมภพ, ผู้เรียบเรียง. **ปรัชญาอภิธรรม** กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์. มหาวิทยาลัย

รามคำแหง คณะมนุษยศาสตร์. 20 มิถุนายน 2526